

Oeuvres de Georges Scholarios.

Traductions et commentaires.

III.

Résumé de la „Prima Secundae“
de la Somme théologique de saint
Thomas d'Aquin.*

ἘΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΩΝ ἨΘΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΘΩΜΑ
ΔΕΪΚΙΝΟΥ, ΤΟΥ ἈΡΙΘΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ
ΠΑΝΤΩΝ ΠΕΦΥΛΑΓΜΕΝΩΝ.**

Vatic. 433
f. 81

Prologue.

Ἐπεὶ, κατὰ τὸν Δαμασκηγόν, ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ λέγεται ὅ
γεγενῆσθαι, καθὸ τὸ τε νοερὸν καὶ λογισμῶν ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον
διὰ τῆς εἰκόνης δηλοῦται, μετὰ τὸ προδιαλαβεῖν ἡμᾶς περὶ τοῦ παραδείγ-
ματος, τουτέστι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκ τῆς θείας δυνάμεως κατὰ τὴν αὐτοῦ
θέλησιν προσελθόντων, λείπεται θεωρῆσαι περὶ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ, δηλαδή
τοῦ ἀνθρώπου, καθὸ καὶ αὐτὸς ἀρχὴ τῶν ἰδίων ἔργων ἐστίν, ὡς ἂν λογισμὸν 10
ἔχων ἐλεύθερον καὶ τῶν ἰδίων πράξεων ἐξουσίαν· ὅπου πρώτη ἢ περὶ
τοῦ ἐσχάτου τέλους τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἡμῖν θεωρία προσυπαντᾷ, ἐφεξῆς
δὲ τὰ δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ τέλος τοῦτο δύναται κατανηθῆσαι, ἢ τούτου

* A = Vaticanus 433, f. 81^r-179^v, copie autographe de Scholarios. A la marge supérieure du f. 81^r, les mots: † Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρ- 15
τωλὸν Γεννάδιον.

** Σημ. Εἶθε, ὦ βέλτιστε Θωμᾶ, μὴ ἐγένου ἐν Ἐσπέρα, ἵνα καὶ εἶχες ἀνάγκην
τῶν ἐκτροπῶν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ὑπερδικεῖν, τῶν τε ἄλλων καὶ ἦν ἐπὶ τῆ τοῦ
Πνεύματος ἐκπορεύσει καὶ τῆ διαφορᾷ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας πεπόνθει·
ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐν τοῖς θεολογικοῖς σου ἀδιάπτωτος ἦσθε, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἡθικοῖς 20
τούτοις εἶ.

19 πεπόνθει sic A 20 ἦσθε sic A

πάλιν ἀποχωρήσαι· ἐκ γὰρ τοῦ τέλους, τῶν περὶ τὸ τέλος τεταγμένων, τοὺς λόγους προσήκει λαμβάνειν· καὶ ἐπεὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τέλος ἢ μακαριότης ὑπόκειται εἶναι, πρῶτον δεῖ θεωρησάμεν περὶ τοῦ ἐσχάτου τέλους κοινῆ· ἐφεξῆς δὲ, περὶ τῆς μακαριότητος.

6

De la fin dernière.

I. — Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου τέλους.*

Περὶ τὸ πρῶτον τίχων δὲ ζητοῦνται· πρῶτον, εἰ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ποιεῖν ἕνεκα τέλους· δεῦτερον, εἰ λογικῆς φύσεως τοῦτ' ἐστὶν ἴδιον·
 10 τρίτον, εἰ αἱ τοῦ ἀνθρώπου πράξεις ἐκ τοῦ τέλους τὸ εἶδος δέχονται· τέταρτον, εἰ ἐστὶ τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· πέμπτον, εἰ ἐνός ἀνθρώπου δυνατὸν εἶναι πλείω ἐσχάτα τέλη· ἕκτον, εἰ πάντα ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὸ ἐσχάτον τάττει τέλος· ἕβδομον, εἰ παντὸς ἀνθρώπου τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἐσχάτον τέλος· ὄγδοον, εἰ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐσχάτῳ τέλει καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα κοι-
 15 νωνεῖ τῷ ἀνθρώπῳ.

1. Πρὸς τὸ πρῶτον. Πάντα τὰ ἐν τινι ὄντα γένει ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ γένους ἐκείνου παράγονται· ἀλλὰ τὸ τέλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν πρακτικῶν, ὡς φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν φυσικῶν· προσήκον ἄρα τῷ ἀνθρώπῳ πάντα ἕνεκα τέλους ποιεῖν.

20 Ἔτι, αἱ κυρίως ἀνθρώπιναι ἐνέργειαι, αἱ παρὰ κεκυρωμένης θελήσεως προϋοῦσαι καὶ λόγου, οἷς ὁ ἀνθρώπος διαφέρει τῶν ἄλλων ζώων ἢ ἀνθρώπου, ἕνεκα τέλους εἰσὶν· ἔχουσι γὰρ αὗται αἰτίαν τὴν δύναμιν ἀφ' ἧς
 f. 81^v προϊᾶσι κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου· | τὸ δὲ τέλος καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς θελήσεως ἐστὶν ἀντικείμενον.

25 2. Πρὸς τὸ δεῦτερον. Ὁ Φιλόσοφος ἀποδείκνυσιν ἐν δευτέρῳ τῶν φυσικῶν μὴ τὸν νοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν ἕνεκα τέλους ποιεῖν.

Ἔτι, καὶ τὰ ἄλογα κτίσματα ποιεῖ μὴ εἰδότες τὸ τέλος, ὡσπερ καὶ ὁ ἀνθρώπος, ὅταν μὴ δι' ἑαυτοῦ ἀλλ' ἐτέρου ἐπιτάττοντος ἢ τινος ὠθοῦντος κινῆται ἢ ποιῆ τι.

30 3. Πρὸς τὸ τρίτον. Τὸ τέλος οὐκ ἐστὶ παντάπασιν ἐξωτερικὸν καὶ τῆς ἐνεργείας ἀλλότριον· οὕτω γὰρ παραβάλλεται πρὸς τὴν ἐνέργειαν ὡς ἀρχὴ ἢ ὄρος ἀφ' ὧν, καὶ τοῦτο δὲ τοῦ ὀρισμοῦ ἐστὶ τῆς ἐνεργείας, τὸ εἶναι ἀφ' ἐτέρου ὅσον πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, καὶ τὸ εἶναι πρὸς τι ὅσον πρὸς τὸ πάθος.

4. Πρὸς τὸ τέταρτον. Ὁ Φιλόσοφος, ἐν δευτέρῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά,
 35 φησὶν ὅτι οἱ τὸ ἀπειρον εἰσάγοντες λαμβάνουσιν ἀναιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν· τὸ δὲ ἀγαθὸν λόγον ἔχει τέλος· ἐναντίον ἄρα ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ τέλους τὸ ἐπ' ἀπειρον προϊέναι· ἀνάγκη ἄρα τιθέναι τι ἐν ἐσχάτῳ τέλος.

* Les chiffres romains des titres indiquent les questions, les chiffres arabes, les articles.

5. Πρὸς τὸ πέμπτον. Εἰ οὐδείς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν πρὸς ἀλλήλους μὴ τεταγμένοις, ἀδύνατον καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου πλείω ἔσχατα εἶναι τέλη μὴ τεταγμένα πρὸς ἀλληλα.

6. Πρὸς τὸ ἕκτον. Αὐγουστίνος φησὶν ἔτι τοῦ ἡμετέρου ἀγαθοῦ τοῦτ' ἔστι τέλος δι' ὃ φιλοῦνται τὰ ἄλλα, αὐτὸ δὲ δι' ἑαυτό. Ἦδη γὰρ 6 καὶ αἱ παιγνιώδεις ἐνέργειαι ἔνεκα τοῦ ἔσχατου πῶς εἰσὶν, ὅτι ἔνεκα ἀγαθοῦ τινος τοῦ ἀνθρώπου ἤγουν ἀναπαύσεως ἢ τέρψεως· οὐ δὴ ἀνθρώπου τέλος τὸ ἔσχατον τέλος ἐστίν.

7. Πρὸς τὸ ἑβδομον. Ὅσον μὲν πρὸς τὸν τοῦ ἔσχατου τέλους λόγον, πάντες ἄνθρωποι κοινωνοῦσιν· ἅπαντες γὰρ ἐφίενται τὸ ἑαυτῶν ἀτελές 10 ἀναπληρωθῆναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ τοῦ ἔσχατου τέλους λόγος. Ὅσον δὲ πρὸς τὸ ἐν ᾧ ὁ λόγος οὗτος εὐρίσκεται, οὐ πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν πλούτου ἐφίενται, οἱ δὲ ἡδονῆς, οἱ δὲ τιμῆς ὡσπερ τινὸς τελείου ἀγαθοῦ· καὶ ὡσπερ ἐν τοῖς γευστοῖς ἐκεῖνο τὸ ἡδὺ βέλτιον ἡδὺ εἶναι ἀνάγκη, ᾧ μάλιστα ἴδεται ὁ γεῦσιν ἔχων ἀρίστην, οὕτω | καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν τελειότατον εἶναι f. 82 ἀνάγκη, οὕτως ὡς ἔσχατου τέλους ἐπιθυμεῖ ὁ ἀρίστα διακειμένην ἔχων ἐπιθυμίαν.

8. Πρὸς τὸ ὄγδοον. Ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν φυσικῶν καὶ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά τὸ τέλος διχῶς λέγεται, τουτέστιν οὗ καὶ ᾧ, ἤγουν αὐτό τε τὸ πρᾶγμα ἐν ᾧ ὁ τοῦ ἔσχατου τέλους λόγος εὐρίσκεται καὶ ἡ 20 τεύξις ἢ ἡ χρῆσις αὐτοῦ, ὡσπερ τοῦ βαρέος σώματος τέλος ὁ κάτω τόπος ὡς πρᾶγμα, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ εἶναι ὡς χρῆσις, καὶ τοῦ φειδωλοῦ ὁμοίως τὰ τε χρήματα καὶ ἡ κτήσις αὐτῶν· τῷ γοῦν προτέρῳ τρόπῳ πάντων ἐν ἔστι τέλος, ὁ Θεός· τῷ δευτέρῳ δὲ οὐ πάντων· ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἄλλα λογικὰ κτίσματα τυγχάνουσι τοῦ ἔσχατου τέλους τῷ γινώσκειν καὶ 26 ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, ὃ τῶν ἄλλων κτισμάτων οὐκ ἔστιν.

II. — Δεύτερον, περὶ τῆς μακαριότητος.

Μετὰ ταῦτα θεωρητέον ἂν εἴη περὶ τῆς μακαριότητος· πρῶτον, ἐν τίσι συνίσταται· δεύτερον, τί ἐστὶ· τρίτον, πῶς δυνατόν ταύτης τυχεῖν. 30

Περὶ τὸ πρῶτον ὀκτώ· πρῶτον, πότερον ἐν χρήμασιν ἢ μακαριότης συνίσταται· δεύτερον, εἰ ἐν τιμαῖς· τρίτον, εἰ ἐν φήμῃ ἢ δόξῃ· τέταρτον, εἰ ἐν ἀρχαῖς· πέμπτον, εἰ ἐν τινὶ τοῦ σώματος ἀγαθῷ· ἕκτον, εἰ ἐν τινὶ κτιστῷ ἀγαθῷ, ἐν τίνι συνίσταται.

1. Πρῶτον τοίνυν, ἔτι οὐκ ἐν χρήμασιν· εἰ γὰρ μηδὲ ἐν τῷ φυσικῷ 36 πλούτῳ, οἷον σιτίων, ποτῶν, ἱματίων, οἰκημάτων, ὀχημάτων καὶ τῶν τοιούτων· ζητεῖται γὰρ καὶ οὗτος πρὸς τὸ ὑπανέχειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν· πολλῷ

33 Au lieu de 8 articles annoncés, Scholarios ne parle ici que de 6; il saute les articles 6 et 7, mais il les résume ci-dessous 34 ἐν τίνι συνίσταται en marge A

ἐλαττον ἐν τῷ τεχνητῷ πλούτῳ ἡγουν τοῖς χρήμασιν, ἅπερ οὐκ ἀμέσως
καὶ καθ'αυτὴν βοηθεῖ τῇ φύσει· ἀλλὰ διὰ τὸ ῥάδιον τῶν συναλλαγμάτων
ἐξεῦρεν ἡ τέχνη ταῦτα, ἵνα ὡσπερ τι μέτρον ἢ τῶν δυναμένων πωλεῖσθαι,
εἰ καὶ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ λέγεται· „Πάντα ὑπακούει τοῖς χρήμασιν“,
ὅσον πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀνοήτων, ὧν τῇ περὶ τῶν ἀγαθῶν κρίσει προσ-
έχειν οὐ δεῖ, ἀλλὰ τῇ τῶν σοφῶν, ὡσπερ καὶ τὴν περὶ τῶν χυμῶν κρίσιν
παρὰ τῶν τὴν γεῦσιν καλῶς διακειμένην ἐχόντων.

2. Δεύτερον, οὐδ' ἐν τιμαῖς· ἡ γὰρ μακαριότης ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαθῷ,
ἢ δὲ τιμῇ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ τιμωμένῳ | ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τιμῶντι, ὡς
ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἠθικῶν. Προσλαμβάνεται δὲ ὑπὸ τῶν σπουδαίων ἢ ἐξ
ἀνθρώπων τιμῇ ὡς ἀρετῆς ἀθλον, ὡς ἂν οὐκ ἐχόντων τι μείζον διδόναι·
τὸ δὲ ἀληθές ἀθλον τῆς ἀρετῆς αὐτὴ ἢ μακαριότης ἐστὶν, ὑπὲρ ἧς πρᾶτ-
τουςιν οἱ σπουδαῖοι, ὑπὲρ δὲ τῆς τιμῆς οἱ κενόδοξοι.

3. Τρίτον, οὐδ' ἐν δόξῃ, εἴ γε τὴν φήμην ἢ τὴν δόξαν συμβαίνει ποτὲ
καὶ ψευδῆ εἶναι· ἡ δὲ μακαριότης ἀληθές ἐστὶν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου.
Ἡ μὲντοι παρὰ τῷ Θεῷ δόξα τέλος ἐστὶν ἀληθές, περὶ ἧς εἴρηται τῷ
Ἀποστόλῳ ἐν ὑγδόῃ τῆς πρὸς Ῥωμαίους, ὅτι· „Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα
τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν“.

4. Τέταρτον, οὐδ' ἐν ἐξουσίαις· ἡ γὰρ ἐξουσία ἀτελές τί ἐστὶν· δύναται
γὰρ ἀφαιρεῖσθαι καὶ καταβλάπτεισθαι καὶ ταῖς φροντίσι δάκνεσθαι· μόνη
δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐξουσία τελεία ὡς καὶ ἐσχάτως ἀγαθῆ.

5. Πέμπτον, οὐδ' ἐν τοῖς τοῦ σώματος ἀγαθοῖς· ἐν γὰρ τούτοις ὑπὸ
πολλῶν ζῴων πλεονεκτεῖται ὁ ἄνθρωπος, οἷον ὑπὸ μὲν τοῦ ἐλέφαντος τῇ
μακροβιότητι, ὑπὸ δὲ τοῦ λέοντος τῇ ἰσχύϊ, ὑπὸ δὲ τῆς ἐλάφου τῷ δρόμῳ.
Τὸ δὲ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ· „Οὐκ ἐστὶ κίνσος ὑπὲρ τὸν κίνσον τῆς υγείας
τοῦ σώματος“, εἴρηται ὡς τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν τῶν ἐξωθεν προτιμω-
μένων, ἃ διὰ τοῦ κίνσου δηλοῦνται.

6. Ἑκτον, οὐδὲ ἐν ἡδονῇ· ἡδονὴ γὰρ ἐστὶν ἡρεμία ἐν τῷ ἐφετῷ ἀγαθῷ,
ὥστε καὶ αὕτη διὰ τὸ ἀγαθόν, ὃ δίδωσιν αὐτῇ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐφετῆ εἶναι.
Ἔτι, αἱ ἐξοδοὶ τῶν ἡδονῶν λυπηραί, κατὰ τὸν Βοήτιον, καὶ τοῦτο
δηλον ἐπαγωγικῶς. Ἔτι, καὶ τὰ ἀλογα ἂν ἦσαν μακάρια, ἡδόμενα ὀπωσοῦν.

7. Ἑβδομον, οὐδ' ἐν τινι τῆς ψυχῆς ἀγαθῷ, εἴτε δύναμις εἴη τοῦτο,
εἴθ' ἔξις, εἴτε ἐνέργεια· ταῦτα γὰρ μεθεκτά εἰσιν ἀγαθὰ καὶ μερικά.
Ἄλλ' οὐδ' ἐν αὐτῇ ὅλῃ τῇ ψυχῇ· αὕτη γὰρ δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὴν γνῶσιν
καὶ τὴν ἀρετὴν· τὸ δὲ δυνάμει ὄν λόγον ἔχειν ἐσχάτου | τέλους ἀδύνατον.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς τὸ τέλος, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.
Ὅσον δὲ πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ τέλους σημαινόμενον, ἢ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ
ψυχὴν, τῷ ἐσχάτῳ τέλει προσήκει· διὰ γὰρ τοῦ νοῦ ὁ ἄνθρωπος τῆς

μακαριότητος τυγχάνει. Ὡς μὲν οὖν τεύξῃς, ἢ μακαριότης ἐν τῇ ψυχῇ ἐστίν· ὡς δὲ τὸ ἐν ᾧ ἢ μακαριότης συνίσταται καὶ ὁ μακαρίους ποιεῖ, ἐστὶ τι τῆς ψυχῆς ἔξωθεν.

8. Ὅγδοον, οὐδ' ἐν κτιστῷ τινι ἔλως ἀγαθῷ, οἷοτι οὐδὲν τοιοῦτον δύναται ποιεῖν τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου ἡρεμεῖν· μερικόν τε γάρ ἐστιν ἀγαθόν, καὶ ὑπολειπόμενον ἔξω τι ἑαυτοῦ ἐφετὸν ἄλλο καὶ μεθεκτόν· ἢ δὲ μακαριότης ἐστὶν ἐν τῷ τελείῳ ἀγαθῷ τῷ ποιοῦντι τὴν ἐφῆσιν παντάπασιν ἡρεμεῖν. Μόνος ἄρα ὁ Θεὸς δύναται τὴν ἀνθρωπίνην πληροῦν θέλησιν, ὡς ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου“. Ἐν μόνῳ ἄρα τῷ Θεῷ συνίσταται ἢ τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης.

III. — Περὶ τῆς μακαριότητος, τί ἐστίν.

Πρῶτον, πότερον ἢ μακαριότης ἄκτιστόν τι ἐστίν· δεύτερον, εἰ ἐστὶ κτιστόν, πότερον ἐνέργειά τις ἐστίν· τρίτον, πότερον τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους ἐνέργεια, ἢ τοῦ νοεροῦ μόνου· τέταρτον, εἰ τοῦ νοεροῦ, πότερον τοῦ νοῦ, ἢ τῆς θελήσεως· πέμπτον, εἰ τοῦ νοῦ, πότερον τοῦ θεωρητικοῦ, ἢ τοῦ πρακτικοῦ· ἕκτον, εἰ τοῦ θεωρητικοῦ, πότερον ἐν τῇ θεωρίᾳ συνίσταται τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν· ἑβδόμον, εἰ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν ἦτοι τῶν ἀγγέλων· ὄγδοον, εἰ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ, ἢ κατ' οὐσίαν ὁράται.

1. Πρὸς τὸ πρῶτον. Τὸ ἔσχατον τοῦ ἀνθρώπου τέλος, ὡς τὸ ὁ, ἄκτιστόν ἐστιν, αὐτὸς δηλαδὴ ὁ Θεός· ὡς δὲ τὸ ᾧ, κτιστόν ἐστιν. Ἡ δὲ μακαριότης ἔσχατον λέγεται ἀγαθόν. Αὕτη τοίνυν, ὅσον μὲν πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἢ τὴν αἰτίαν, ἄκτιστόν τι ἐστίν· ὅσον δὲ πρὸς τὴν τῆς μακαριότητος, οὐσίαν, οὕτως κτιστόν τι ἐστίν.

2. Πρὸς τὸ δεύτερον. Ἐνέργειά ἐστίν, ὡς ὁ Φιλόσοφος φησὶν ἐν πρώτῳ τῶν ἠθικῶν, ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελεία. Εἰ δὲ ζωὴ αἰώνιος λέγεται ἐν ἕκτῃ τῆς πρὸς Ῥωμαίους, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸ τὸ εἶναι | τοῦ ζῶντος· οὕτω γάρ ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ ἀντιστρέφει τὸ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ μακαριότης· ἀλλ' ὡς ἡ τοῦ ζῶντος ἐνέργεια, καθ' ἣν ἢ τῆς ζωῆς ἀρχὴ εἰς ἐνέργειαν ἄγεται, καὶ οὕτω θεωρητικὴν, ἢ πρακτικὴν, ἢ ἀπολαυστικὴν ζωὴν ὀνομάζομεν· καὶ οὕτω ζωὴ αἰώνιος λέγεται τὸ ἔσχατον τέλος ὑπὸ τοῦ Κυρίου· „Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι“.

3. Πρὸς τὸ τρίτον. Τῆς αἰσθητικῆς ἐνεργείας κοινωνοῦσιν ἡμῖν καὶ τὰ ἄλογα, ἐν δὲ τῇ μακαριότητι οὐδαμῶς.

Ἐπι, οὐσιωδῶς μὲν οὐ προσήκει τῇ μακαριότητι ἢ αἰσθητικὴ ἐνέρ-

γεια· διὰ γὰρ ταύτης ἀδύνατον τὸν ἄνθρωπον συναφθῆναι τῷ ἀκτίστῳ ἀγαθῷ, ὃ ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος· προηγουμένως μέντοι γε καὶ ἐπομένως προσήκει· προηγουμένως μὲν κατὰ τὴν ἀτελεῖαν ἐν τῷδε τῷ βίῳ μακαριότητα, ἐφόσον ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια ἀπαιτεῖ πρότερον τὴν τῆς αἰσθήσεως· ἐπομένως δὲ κατὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς προσδοκωμένην τελείαν, ἐφόσον ἐκ τῆς μακαριότητος τῆς ψυχῆς γενήσεσθαι τινα ἀπόρροϊαν εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ πιστεύομεν, ὥστε κατὰ τὰς ἰδίας ἐνεργείας τελειωθῆναι.

4. Πρὸς τὸ τέταρτον. Ἐν τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην· „Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι“, καὶ τὰ ἐξῆς· ἡ δὲ αἰώνιος ζωὴ εἴρηται· ἔσχατον τέλος καὶ μακαριότης· ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἄρα γνώσει συνίσταται· οὐκοῦν ἐν τῇ τοῦ νοῦ ἐνεργείᾳ, οὐ τῆς θελήσεως.

5. Πρὸς τὸ πέμπτον. Φησὶν Αὐγουστίνος ἐν πρώτῳ περὶ Τριάδος, ὅτι ἡ θεωρία ἐν ἐπαγγελίαις ἡμῖν ἐστὶν ὡς τέλος πασῶν τῶν ἐνεργειῶν καὶ ὡς αἰωνία τῆς εὐφροσύνης τελείωσις.

6. Πρὸς τὸ ἕκτον. Ἐν τῷ δεκάτῳ ἐνάτῳ Ἡσαΐου λέγεται· „Μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ“.

7. Πρὸς τὸ ἕβδομον. Ἐν τῷ αὐτοῦ τοῦ Ἡσαΐου συνημμένως· „Ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον“. Ἔτι, ἡ τελεία τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης ἐν ἐκείνῳ συνίσταται, ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν ὄν τε ἀγαθὸν καὶ ἀληθές· ἡ γὰρ αὕτη ἐστὶ τῶν ὄντων διάθεσις ἐν τε τῷ εἶναι καὶ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ ἀγαθότητι, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν μετὰ | τὰ φυσικὰ λέγεται, ὅτι τὰ κατὰ μετοχὴν ὄντα καὶ κατὰ μετοχὴν εἰσὶν ἀληθῆ· ἴδιον γὰρ τοῦ νοῦ ἀντικείμενον τὸ ἀληθές. Ἄλλ' οἱ ἄγγελοι τοιοῦτοι οὐκ εἰσὶν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς μόνος. Ὅποιανδηποῦν δὲ μακαριότητα καὶ ἀτελεῖαν οὐδὲν κωλύει καὶ ἐν τῇ τῶν ἀγγέλων θεωρίᾳ καταλαμβάνεσθαι, ἔτι δὲ καὶ ὑψηλοτέραν τῆς τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γνώσεως.

8. Πρὸς τὸ ὄγδοον. Ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Ἰωάννου πρώτης· „Ὅταν φανῆ, ὁμοιοῦ αὐτῷ ἐσόμεθα καὶ ὀψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν“. Πρὸς δὲ κατανόησιν τούτου, δύο δεῖ θεωρεῖν· πρῶτον μὲν, τὸ τὸν ἄνθρωπον μὴ εἶναι τελείως μακάριον, ἐφόσον λείπεται τι ἐφετὸν αὐτῷ καὶ ζητητόν· δεύτερον, ὅτι παντὸς τελειότης κατὰ τὸν λόγον ἐστὶ τοῦ ἰδίου ἀντικείμενου· τοῦ δὲ νοῦ ἀντικείμενον τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος, ὡς ἐν τρίτῳ τῶν περὶ ψυχῆς, ὅπερ ἕως ἂν ὁ νοῦς οὐ δύναται γινώσκειν περὶ τῆς αἰτίας, καίτοι γινώσκει τὴν οὐσίαν τινὸς ἀποτελέσματος αὐτῆς, οὕτω ἔφθασεν εἰς τὴν γνώσιν τῆς αἰτίας ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ μόνον εἰς τὸ εἰδέναι εἰ ἔστιν αἰτία· διὸ καὶ φύσει ἐπιθυμεῖ λοιπὸν γνῶναι καὶ τί ἐστὶν ἡ αἰτία, καὶ αὕτη ἡ ἐπιθυμία, θαύματος οὕσα, αἰτία ζητήσεως γίνεται, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ

τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ λέγεται, καὶ οὐκ ἡρεμεῖ ἕως ἂν ἐπὶ τὸ γινώσκειν τὴν τῆς αἰτίας οὐσίαν ἀφίκηται. Εἰ τοίνυν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, οὐσίαν τινὸς ἀποτελέσματος γινώσκων κτιστοῦ, περὶ τοῦ Θεοῦ μόνον τὸ εἶ ἔστι γινώσκει, οὐπω ἢ τελειότης αὐτοῦ τῆς πρώτης αἰτίας ἀπλῶς ἐφικνεῖται, ἀλλ' ἔτι ὑπολείπεται ἐν αὐτῷ ἐπιθυμία φυσικὴ τοῦ τὴν αἰτίαν ζητεῖν· ὁθεν οὐπω τελείως ἐστὶ μακάριος. Πρὸς τὴν τελείαν τοίνυν μακαριότητα ζητεῖται τὸ τὸν νοῦν ἐφάπτεσθαι αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς πρώτης αἰτίας, καὶ οὕτω τὴν ἑαυτοῦ τελείωσιν ἀπολήψεται τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνότητι ὡσπερ πρὸς ἴδιον ἀντικείμενον, οὐ περιληπτικῶς μέντοι γινώσκων.

IV. — Περὶ τῶν πρὸς τὴν μακαριότητα ζητουμένων.

10

f. 84 v

1. Πρῶτον, ὅτι πρὸς τὴν μακαριότητα ἀναγκαῖόν ἐστὶν ἢ ἡδονή· καὶ φαμέν ὅτι τετραχῶς λέγεται τι πρὸς τι ζητεῖσθαι· ἓνα μὲν τρόπον, ὡς τι προηγούμενον ἢ προδιατιθέν, ὡσπερ ἢ μάθησις πρὸς τὴν ἐπιστήμην· ἄλλον, ὡσπερ τελειοῦν τι, ὡσπερ ἢ ψυχὴ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ζωὴν ἀναγκαῖα 15 ἐστίν· ἄλλον, ὡσπερ ἐξωθεν συνεργοῦν, ὡσπερ οἱ φίλοι πρὸς τὰς πράξεις ζητοῦνται· ἄλλον, ὡσπερ τι συμπάρων, ὡς ἂν εἰ λέγοιμεν τὴν θερμὴν ζητεῖσθαι πρὸς τὸ πῦρ· καὶ οὕτως ἢ ἡδονὴ ζητεῖται πρὸς τὴν μακαριότητα, ἐφόσον ἡδονὴ μὲν γίνεται ἐκ τοῦ τὴν ἔφεσιν ἐν τῷ ἐπιτευχθέντι ἀγαθῷ ἡρεμεῖν· μακαριότης δὲ ἐστὶν ἢ τοῦ ἐσχάτου ἀγαθοῦ τεύξις. 20

2. Δεύτερον, ὅτι ἐν τῇ μακαριότητι ἀρχοειδέστερον ἢ θεωρία τῆς ἡδονῆς, ἐφόσον ἢ αἰτία κρείττων ἐστὶ τοῦ ἀποτελέσματος· ἢ δὲ θεωρία τῆς ἡδονῆς ἐστὶν αἰτία.

Ἐτι, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἐνεργείας πρόεισιν ἢ τῆς θελήσεως ἡρεμία, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν ἡρεμίαν ἢ θέλησις ζητεῖ τὸ ἀγαθόν, καὶ διὰ τοῦτο ἀρχοει- 25 δέστερον ἀγαθόν ἐστὶν αὐτῇ ἢ ἐνέργεια, ἐν ἣ ἢ θέλησις ἡρεμεῖ, τῆς ἐν αὐτῇ τῆς θελήσεως ἡρεμίας.

3. Τρίτον, ὅτι πρὸς τὴν μακαριότητα ζητεῖται κατάληψις, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ἐν ἐννάτῳ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης· „Οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε“· καὶ αὐθις· „Τὸν δρόμον τετέλεκα· λοιπὸν ἀπόκειται 30 μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος“.

Ἐτι, οὔτε παρὸν ζητεῖται τὸ ἀγαθόν, οὔτε ἀπὸν μὲν, ἀδύνατον δὲ φαινόμενον ὡστε τυχεῖν αὐτοῦ, ἀλλὰ δυνατὸν μὲν δοκοῦν, ἀδύνατον δὲ εὐθύς τυχεῖν καὶ ὑπεραναβεβηκὸς τῆς τοῦ τευξομένου δυνάμεως. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἢ τοῦ ἐλπίζοντος πρὸς τὸ ἐλπιζόμενον ἔξις, ἢ μόνη ζήτησιν τοῦ τέλους 35 ποιεῖ. Τούτοις τοίνυν τοῖς τρισὶν ἀνταποκρίνονται τινὰ ἐν τῇ μακαριότητι· ἢ μὲν γὰρ τελεία γνῶσις τοῦ τέλους ἀνταποκρίνεται τῇ ἀτελεῖ τῇ διὰ πίστεως· ἢ δὲ παρουσία αὐτοῦ τῇ ἔξει τῆς ἐλπίδος· ἢ δὲ ἐν τῷ ἤδη

f. 85 παρόντι τέλει ἡδονὴ ἐπιτελεῖται τῇ | ἀγάπῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη πρὸς τὴν μακαριότητα τὰ τρία ταῦτα συντρέχειν, θεωρίαν, δηλαδή τοῦ νοητοῦ τέλος γνῶσιν τελείαν, κατάληψιν, ἢ παρουσίαν τοῦ τέλους σημαίνει, καὶ ἡδονήν, ἢ τὴν τοῦ ἀγαπῶντος ἐν τῷ ἀγαπωμένῳ ἡρεμίαν δηλοῖ. Κατάληψιν δὲ δεῖ νοεῖν ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ καταληφθέντος περιοχὴν ἐν τῷ καταλαμβάνοντι· οὕτω γὰρ ἂν ἦν τὸ θεῖον πεπερασμένον, ἢ ὁ κτιστὸς νοῦς ἀπειρος· ἀλλὰ τὴν πρὸς τι πράγμα ἤδη παρὸν καὶ ἐχόμενον τάσιν, ὡς περ τις ἐφεπόμενός τινι λέγεται· τούτον καταλαβεῖν, ὅταν αὐτὸν ἤδη κατέχη.

4. Τέταρτον, ὅτι ζητεῖται πρὸς τὴν μακαριότητα ἢ τῆς θελήσεως 10 εὐθύτης. Ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εἴρηται· „Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψοντα.“· καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῆς πρὸς Ἑβραίους· „Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον“.

5. Πέμπτον, ὅτι οὐ ζητεῖται πρὸς αὐτὴν τὸ σῶμα. Ἐν γὰρ τετταρα- 15 καιδεκάτῳ τῆς Ἀποκαλύψεως λέγεται· „Μακάριοι οἱ ἀποθανόντες, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκουσιν“· Ἰστέον γὰρ ὅτι πρὸς τὴν ἀτελεῖ μακαριότητα τὴν ἐνταῦθα ζητεῖται τὸ σῶμα, διότι πρὸς τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν ζητεῖται φάντασμα καὶ ὄργανον σωματικόν· πρὸς δὲ τὴν τελείαν οὐχί, πρῶτον μὲν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ἐν πέμπτῳ τῆς πρὸς Κορινθίους δευτέρας· 20 „Ἐφόσον ἐσμὲν ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ“· καὶ παρακατιῶν δείκνυσι τὴν τῆς ἐκδημίας αἰτίαν· „Διὰ πίστεως γάρ, φησί, περιπατοῦμεν καὶ οὐ διὰ εἶδους“· ἐξ οὗ δὴ δῆλον ὡς, ἐφόσον τις διὰ πίστεως περιπατεῖ καὶ οὐ διὰ εἶδους, τοῦ θεωρεῖν τὴν θεῖαν οὐσίαν στερούμενος, οὕτω πάρεστι τῷ Θεῷ· αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν ἁγίων χωρισθεῖσαι τοῦ σώματος πάρεσι τῷ 25 Θεῷ· ὅθεν πρόσκειται· „Τολμῶμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν ἐκδημηῆσαι τοῦ f. 85^v σώματος καὶ ἐνδημηῆσαι πρὸς τὸν Θεόν“· ὅθεν φανερόν | ὡς αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ χωρισθεῖσαι τοῦ σώματος διὰ εἶδους περιπατοῦσιν, τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν δρῶσαι, ἐν ᾧ ἡ ἀληθῆς μακαριότης ἐστίν· δεύτερον δὲ καὶ τῆδε· ὁ γὰρ νοῦς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν διὰ τὰ φαντάσματα μόνον δεῖται τοῦ 30 σώματος, ἐν οἷς τὴν νοερὰν ἀλήθειαν κατοπτεῦει· τὴν δὲ θεῖαν οὐσίαν ἀδύνατον διὰ τῶν φαντασμάτων δρᾶν· ὅθεν, ἐπεὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς θείας οὐσίας ἢ τελεία τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης συνίσταται, οὐκ ἤρηται τοῦ σώματος ἢ τελεία τούτου μακαριότης· ὅθεν, καὶ τοῦ σώματος χωρὶς, τὴν ψυχὴν δυνατόν εἶναι μακαρίαν.

35 Ἄλλ' ἰστέον ὅτι διχῶς τι πρὸς τὴν τελείωσιν τινὸς ἀνήκει· ἓνα μὲν τρόπον πρὸς τὸ συνιστᾶν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, ὡς περ ἡ ψυχὴ ζητεῖται πρὸς τὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου· ἕτερον δὲ τρόπον πρὸς τὸ εὖ εἶναι αὐτοῦ, ὡς περ τὸ κάλλος καὶ ἡ τῆς διανοίας ταχύτης πρὸς τὴν

10 Matth. 5, 8   12 Heb. 12, 14   15 Ap. 14, 13   20 II Cor. 5, 6   25 II Cor. 5, 8

τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκει. Εἰ καὶ μὴ τῷ προτέρῳ τοίνυν τρόπῳ, ἀλλὰ τῷ δευτέρῳ συμβάλλεται τὸ σῶμα πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου μακαριότητα. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ἤρτηται, ἔσον ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἔσται τελειότερα, τοσοῦτο καὶ τελεώτερον ἔξει τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, ἐν ἣ ἡ μακαριότης συνίσταται· ὅθεν Ἀύγουστινὸς ⁸ φησὶν ὅτι τὰ πνεύματα τῶν ἐν τῇ ἀγάπῃ τεθνεώτων οὐχ οὕτω τὴν ἀμετάβλητον οὐσίαν δύνανται ὁρᾶν ὡς αἱ ἅγιοι ἄγγελοι, εἴτε τινὶ ἀποκρύφῳ αἰτίᾳ, εἴτε καὶ ὅτι ἔνεστί τις αὐταῖς ἔφεσις φυσικὴ τοῦ τὸ σῶμα διοικεῖν· τοῦτο δὲ δεῖ νοεῖν αὐθις οὐ κατὰ τινὰ ποσότητος ἀνισότητα, ἐπεὶ καὶ νῦν τινὲς τῶν μακαρίων ψυχῶν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας τάξεις ἀνελίφθησαν, ¹⁰ τῶν ὑποβεβηκότων καθαρώτερον ὁρῶσαι τὸν Θεόν, ἀλλὰ κατὰ ἀνισότητα ἀναλογίας, ὅτι καὶ οἱ ἔσχατοι τῶν ἀγγέλων πᾶσαν τὴν τῆς μακαριότητος τελειότητα, ἣν ἔξουσιν, ἔχουσιν, οὐ μὴν οὕτως καὶ αἱ χωρισθεῖσαι ψυχαὶ τῶν ἁγίων. Εἰ δὲ τις λέγοι, ὅτι ἡ τῆς χάριτος τελείωσις | προϋποτίθησι f. 86 τὴν τῆς φύσεως τελειότητα, ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ σώματος ἀνευ οὐκ ἔχει φύσεως ¹⁵ τελειότητα, ὅτι καὶ πᾶν μέρος ἀτελές ἐστί, τοῦ ὅλου χωρισθέν· ἔτι, ὅτι τὴν μακαριότητα, τέλειαν ἐνέργειαν οὖσαν, τῷ τελείῳ εἶναι δεῖ ἔπεσθαι· ἀλλ' ἡ ψυχὴ οὐκ ἔχει τέλειον εἶναι χωρισθεῖσα τοῦ σώματος, φύσει μέρος οὖσα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· οὐκοῦν οὐδὲ τέλειαν ἐνέργειαν· πρὸς μὲν τὸ πρῶτον λέγειν χρῆναι, ὅτι ἡ μακαριότης τελείωσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς κατὰ ²⁰ τὸν νοῦν, καθὼς ἡ ψυχὴ ὑπερβαίνει τὰ τοῦ σώματος ὄργανα, ἀλλ' οὐ καθὼς τοῦ φυσικοῦ σώματος εἶδος ἐστίν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκείνη ἡ τελειότης τῆς φύσεως μένει καθ' ἣν αὐτῇ ἡ μακαριότης ὀφείλεται, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη τῆς φύσεως ἡ τελειότης καθ' ἣν ἐστὶν εἶδος τοῦ σώματος· πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, τὸ μὲν εἶναι τοῦ ὅλου οὐκ ἐστὶ τινὸς τῶν αὐτοῦ μερῶν· ὅθεν, ἀναιρεθέντος ²⁵ τοῦ ὅλου, ἡ παντάπασιν παύεται ὄν τὸ μέρος, ὡσπερ τὰ μέρη τοῦ ζώου, ἀναιρεθέντος αὐτοῦ· ἡ μένοντα ἔχουσιν ἄλλο εἶναι ἐνέργεια, ὡσπερ τὰ τῆς γραμμῆς μέρη ἄλλο παρὰ τὴν ὅλην γραμμὴν· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ μένει τὸ εἶναι τοῦ συνθέτου καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀναίρεσιν· αἴτιον δὲ ἐστίν, ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι ἐστὶ τοῦ τε εἶδους καὶ τῆς ὕλης, καὶ ³⁰ τοῦτ' ἐστὶ τὸ εἶναι τοῦ συνθέτου, ἡ δὲ ψυχὴ ὑφίσταται ἐν τῷ ἑαυτῆς εἶναι· ὅθεν λείπεται, μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμόν, ἔχειν αὐτὴν τέλειον εἶναι, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τέλειαν δύναται ἔχειν ἐνέργειαν, εἰ καὶ μὴ τὴν τοῦ εἶδους φύσιν τέλειαν ἔχοι.

6. Ἐκτον, ὅτι ἡ τελείωσις τοῦ σώματος ἀναγκαία πρὸς τὴν τελείαν ³⁵ τοῦ ἀνθρώπου μακαριότητα. Εἰ γὰρ καὶ μὴ συνίσταται ἡ μακαριότης ἐν τῷ σωματικῷ ἀγαθῷ, ἀλλὰ σωματικὸν ἀγαθὸν δύναται συντελεῖν τῷ κάλλει ἢ τῇ τελειώσει τῆς μακαριότητος. Λέγεται δὲ ἐν τῷ ἔσχατῳ τοῦ

Ἡσαΐου· „Ὁψεσθε καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὰ ὀστέα ὑμῶν
f. 86 ὡσπερ πόα βλαστήσουσιν“. Οὐκοῦν καὶ ἡ ἀγαθὴ τοῦ σώματος διάθεσις
μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἡδονῆς ἐν ἐπαγγελίαις δέδοται
τοῖς ἀγίοις ὡς ἀρετῆς ἄθλον.

6 7. Ἐβδόμον, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν πρὸς τὴν μακαριότητα
ζητεῖται· εἰ μὴ ὡς ὀργανικῶς ὑπηρετούμενον τῇ ἀτελεῖ μακαριότητι, πρὸς
δὲ τὴν τελείαν οὐδόλως· καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς δῆλον· „Τί γάρ μοι
ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ παρά σου τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς“; καὶ
ἐπάγει· „Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλησθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστίν“· τὸ δέ·
10 „Ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου“ καὶ τό·
„Θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανοῖς“ μεταφορικῶς δεῖ νοεῖσθαι, ἵνα
δὲ ὧν ἴσμεν σωματικῶν διεγείρωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ τῶν πνευματικῶν,
ἅπερ οὐπω ἴσμεν ἐπιθυμεῖν, διὰ μὲν τοῦ σιτίου καὶ ποτοῦ νοοῦντες τὴν
ἡδονὴν τῆς μακαριότητος, διὰ δὲ τοῦ πλούτου τὸ αὐταρκές δι' οὗ ὁ Θεὸς
15 ἀντὶ πάντων ἀρκέσει, διὰ δὲ τῆς βασιλείας τὸ ὕψος τοῦ ἀνθρώπου μέχρι
τῆς πρὸς Θεὸν συναφῆς.

8. Ὄγδοον, ὅτι πρὸς τὴν μακαριότητα οὐ ζητοῦνται οἱ φίλοι· ἐν τῷ
Θεῷ γὰρ ἔλον τὸ πλήρωμα τῆς ἑαυτοῦ τελειότητος ὁ ἄνθρωπος ἔχει. Ἀλλὰ
πρὸς τὸ εὖ εἶναι τῆς μακαριότητος συνεργεῖ καὶ ἡ τῶν φίλων κοινωνία,
20 ὅτι χαίρουσι τῇ ἐταιρείᾳ κοινῶς βλέποντες τὸν Θεὸν οἱ μακάριοι.

V. — Περὶ τῆς πράξεως τῆς μακαριότητος.

1. Πρῶτον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται τυχεῖν τῆς μακαριότητος. Ἐν
γὰρ τοῖς Ψαλμοῖς εἴρηται· „Μακάριος ὃν ἂν παιδεύσης, Κύριε“.

25 Ἐτι, ἡ μὲν μακαριότης τελείου τινὸς ἀγαθοῦ ἐπιτυχίαν σημαίνει· ὁ
δὲ ἄνθρωπος δεκτικὸς ἐστὶν αὐτοῦ καὶ τῷ νῷ καὶ τῇ ἐφέσει· ἕτερον μέντοι
τρόπον οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι· οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι τῆς μακαριότητος
ἔτυχον αὐτίκα μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτῶν γνώσεως, οἱ δ' ἄνθρωποι διὰ
χρόνου πρὸς αὐτὴν ἀφικνοῦνται.

30 2. Δεύτερον, ὅτι ἄλλος ἄλλου μακαριώτερος, ὡς ἐν τεσσαρακαιδεκάτῳ
τοῦ κατὰ Ἰωάννην· „Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσὶν“,
οὐ κατὰ τὸ τέλος, ἀλλὰ κατὰ τὴν τεύξιν τοῦ τέλους.

3. Τρίτον, ὅτι ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀδύνατον αὐτὴν κτίσασθαι· εἴρηται
f. 87 γὰρ ἐν τεσσαρακαιδεκάτῳ τοῦ Ἰώβ· „Ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς γεννηθεὶς
35 βραχὺν ζήσας χρόνον πολλῶν ἐμπίπλαται ταλαιπωριῶν“· ἀλλ' ἡ μακαριότης
ἀναιρετικὴ τῆς ταλαιπωρίας.

Ἐτι, ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ οὔτε ἀναιρεθῆναι πᾶν κακὸν δύναται ἔκ.

1 Is. 66, 14   7 Ps. 72, 24   10 Luc. 21, 30   11 Matth. 25, 34   24 Ps. 98, 12
31 Ioh. 14, 2   34 Iob, 14, 1

τε τοῦ νοῦ καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σώματος, οὔτε τοῦ ἐφετοῦ ἀγαθοῦ ἐμπλησθῆναι· τὰ γὰρ τῆς παρουσίας ζωῆς ἀγαθὰ καὶ αὐτὴ παρερχόμενά εἰσιν· καὶ τοῦτο μὲν ὅσον πρὸς τὸν τῆς μακαριότητος λόγον· ἐκ δὲ τοῦ ἐν ᾧ ἰδίως ἡ μακαριότης συνίσταται, καὶ σαφέστερον· ἡ γὰρ θεωρία τῆς θείας οὐσίας ἀδύνατος ἡμῖν ὧδε, ὡς δέδεικται. 6

4. Τέταρτον, ὅτι ὁ μακάριος οὐ δύναται ἀποβάλλειν τὴν μακαριότητα· ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται περὶ τῶν δικαίων, ὅτι „ἀπελεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον“, ἥτις ἐστὶν ἡ μακαριότης· τὸ δὲ αἰώνιον οὐ παύεται, εἰ καὶ τὴν ἀτελεῖ τὴν ἐνταῦθα μακαριότητα δυνατόν ἀποβαλεῖν, τὴν μὲν θεωρητικὴν διὰ λήθης καὶ ἀσχολιῶν, τὴν δὲ πρακτικὴν διαστροφῇ θελή- 10 σεως. Ὁριγένης δὲ Πλατωνικῶν τινῶν ἐπόμενος δόξῃ, φησὶ μετὰ τὴν ἐσχάτην μακαριότητα δυνατόν εἶναι ἀθλιὸν γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον· τοῦτο δὲ ψεῦδος, πρῶτον ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς μακαριότητος λόγου· ζητεῖται γὰρ πρὸς αὐτὴν τὸ τὸν ἄνθρωπον βεβαίαν ἔχειν δόξαν μηδέποτε ἀποθήσεσθαι ὃ κέκτηται ἀγαθόν, ἡγουν ἀληθῆ δοξάζειν, καὶ ἡ μακαριότης ἀναπό- 15 βλητος· ἡ ψευδῆ, καὶ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐστὶ μακάριος διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ νοῦ· δεύτερον, ἐκ τοῦ εἰδικοῦ λόγου· ὅταν γὰρ τις ἔχων ἀγαθόν, ἀπαλλαγῆναι βούλεται τούτου, ἢ αὐτάρκους μὴ ὄντος ζητεῖ τι διαρκέστερον, ἢ διὰ τὸ συμπεφυκέναι τι αὐτῷ ἐπαχθές, ὧν οὐδέτερον προσίκει τῇ θεωρίᾳ τῆς θείας οὐσίας. Ἐν γὰρ τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Χορτασθήσομαι 20 ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου“· καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ· „Ἠλθὸν μοι ὁμοίως πάντα τὰ ἀγαθὰ μετ' αὐτῆς“, τουτέστι τῆς σοφίας, ὥστε αὐτάρκης ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ τῆς Σοφίας περὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς λέγεται· „Οὐκ ἔχει τινὰ πικρίαν ἢ μετ' αὐτῆς διατριβή, οὔτε τι | ἀηδὲς τὸ ταύτη f. 87^v 25 συνηφθαι“, ὥστε οὐδ' ἐπαχθές τι συνεζευγμένον ἔχει. Οὐκοῦν ἐκὼν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἀποβάλλει τὴν μακαριότητα. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ἀφαιρουν- τος· πῶς γὰρ ἔσται τοῦτο ἐκ τοῦ δικαίου κριτοῦ, εἰ μὴ διὰ ἀμαρτίαν; πῶς δ' ἂν ἀμάρτοι ὁ τὴν οὐσίαν ὁρῶν τοῦ Θεοῦ, οὐδέ τινος ἄλλου ποιούντος τοῦτο δυνατόν; Ἡ γὰρ τῷ Θεῷ συναφθεῖσα διάνοια τῶν ἄλλων ὑπεραί- ρεται πάντων. Ἄλλὰ καὶ διὰ τινος χρόνων μεταβολὰς ἀνάρμοστον τὸν 30 ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς μακαριότητος ἐπ' ἀθλιότητα μεταβαίνειν, ἢ τὸ ἀνάπαλιν· ταύτας γὰρ ἐν μόνοις δεῖ εἶναι τὰς κινήσεις χρόνῳ ὑποκειμένοις.

5. Πέμπτον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν φυσικῶν οὐ δύναται τυχεῖν τῆς μακαριότητος, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ἐν πρώτῳ τῆς πρὸς Κορινθίους δευτέρας· „Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν 35 ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν“. Φύσει δὲ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἀρχὴ τῶν ἄλλων διὰ νοῦ καὶ θελήσεως, ἃ ἡ μακαριότης

7 Matth. 25, 46   20 Ps. 16, 15   21 Sap. 7, 11   24 Sap. 8, 16   34-35 ἐν πρώτῳ ... δευτέρας, sic A, au lieu de: ἐν δευτέρῳ τῆς ... πρώτης   35 I Cor. 2, 19

ὑπερβαίνει. ἔχει μέντοι ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιον, δι' οὗ δύναται ἂν ἐπιστραφῆναι πρὸς τὸν Θεόν, ὃς αὐτὸς ἐποίησεν ἂν μακάριον, εἰ καὶ μὴ ἀρχὴν ἔχει τινὰ φυσικὴν αὐτῆς, ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίοις ἔχει τὸν λόγον πρὸς εὐρεσίαν τῶν τεχνητῶν βοηθημάτων ἀντὶ τῆς ἐνδεΐας τῶν φυσικῶν.

6. Ἐκτον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ γίνεται μακάριος ὑψηλοτέρου τινὸς κτίσματος ἐνεργείᾳ, ἤγουν ἀγγέλου· ἐν γὰρ τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Ὁ Θεὸς χάριν καὶ δόξαν δώσει“.

Ἔτι, τὸ ὑπερβαῖνον τὴν κτιστὴν φύσιν ἀδύνατον γενέσθαι δυνάμει τινὸς κτίσματος, ὡς ἡ τοῦ νεκροῦ ἀνάστασις καὶ ὁ τοῦ τυφλοῦ φωτισμός· βοηθεῖται μέντοι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς μακαριότητος κατὰ τινὰ προηγούμενα· αὐτοῦ δὲ τοῦ τέλους τυγχάνει διὰ τοῦ πρώτου ποιούτος, ὡσπερ ἐστὶν ὁ Θεός.

7. Ἑβδόμον, ὅτι τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔργα ζητοῦνται πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς μακαριότητος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐν γὰρ τῷ τρισκαιδεκάτῳ τοῦ κατὰ f. 88 Ἰωάννην λέγεται· „Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, | ἐὰν ποιήτε αὐτά“.

Ἔτι, μόνον τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπὶ τὴν μακαριότητα μὴ κινεῖσθαι διὰ τινος προηγούμενης ἐνεργείας· οἱ δὲ ἄνθρωποι τυγχάνουσι ταύτης πολλῶν ἐνεργειῶν κινήσεων, αἱ πράξεις ἔμμισθοι λέγονται, οὐ διὰ τὸ τῆς θεΐας δυνάμεως ἐνδεές, ἀλλὰ ἵνα ἐν τοῖς πράγμασιν ἡ τάξις τηρῆται, ἵνα τῶν πεφυκότων ἔχειν τὸ ἀγαθὸν τὸ μὲν ἄνευ κινήσεως ἔχη, τὸ δὲ κινήσει μὲν, τὸ δὲ πλείοσιν.

8. Ὁγδοόν, ὅτι πάντες ἐφίενται τῆς μακαριότητος κατὰ τὸν κοινὸν τῆς μακαριότητος λόγον· πάντες γὰρ ἐφίενται τοῦ τελείου ἀγαθοῦ, κατὰ δὲ τὸν εἰδικὸν οὐ πάντες· οὐ γὰρ ἴσασι πάντες τίνι ὁ τῆς κοινῆς μακαριότητος λόγος ἀρμόζει.

Des actes humains.

VI. — Περὶ τοῦ ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου.

Ἐπομένως θεωρητέον ἐστὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, δι' ὧν τυγχάνομεν τῆς μακαριότητος· καὶ πρῶτον τῶν ἰδίων, εἶτα τῶν καὶ ἄλλοις κοινῶν, αἱ λέγονται πάθη ψυχῆς. Καὶ περὶ τὸ πρῶτον, πρῶτον, περὶ τοῦ ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου καθόλου· δεύτερον, περὶ τῶν τοῦ ἐκουσίου ἐνεργειῶν.

1. Πρῶτον, ὅτι ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ἐνεργείαις ἐστὶ τὸ ἐκούσιον· πολλὰ γὰρ ἐνεργεῖ ὁ ἄνθρωπος ἔκ τινος ἐνδοτέρας ἀρχῆς καὶ ἔνεκα τέλους γινωσκομένου, ἧτις πρώτη ἐστὶν ἐν τῷ γένει τῆς κατ' ἔφεσιν κινήσεως, ἀλλ' οὐχ' ἀπλῶς· κινεῖται γὰρ καὶ ὑπὸ τινος ἐξωθεν καθ' ἕτερα εἶδη κινήσεως.